

**BOSHLANG'ICH MAKTAB YOSHDAGI ESHITISHDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARNI
TARBIYALASH VA TARBIYA TURLARI**

Abduxalilova Marjona

Nizomiy nomidagi TDPU Magistratura bo'limi birinchi bosqich magistri

Аннотация: *Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarida ijtimoiy hayotga bo'lgan munosabatini tarbiyalash, zaif eshituvchi yoki kar bolalarni tarbiyalash va ulardagi ijobiy sifatlarni rivojlantirish haqida tushunchalar berilgan.*

Kalit so'z: *N.A.Rau, chayqalib yurish, yurganda oyog'ini sudrash, jismoniy tarbiya, estetik tarbiya, mehnat tarbiyasi, aqliy tarbiya, bilish jarayonlari.*

Аннотация: *Даны понятия о воспитании у слабослышащих детей отношения к общественной жизни, воспитании глухих или слабослышащих детей, развитию у них положительных качеств.*

Ключевые слова: *Н.А. Рау, раскачивание, волочение ног при ходьбе, физическое воспитание, эстетическое воспитание, трудовое воспитание, умственное воспитание, познавательные процессы.*

Annotation: *Concepts are given about education of hearing impaired children's attitude to social life, education of hearing impaired or deaf children and development of positive qualities in them.*

Key words: *N.A. Rau, swaying, dragging the legs while walking, physical education, aesthetic education, labor education, mental education, cognitive processes.*

Ta'limni isloh qilish va rivojlantirishga qaratilgan xukumat qarorlarining negizida barkamol avlod tarbiyasi asosiy vazifa sifatida qaralmoqda. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar jamiyatimizning yetuk a'zosi sifatida tarbiyalash va o'qitish bugungi kunning asosiy muammolaridan biridir. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalari ijtimoiy hayotda sog'lom yashashi, mehnat qilishlari, davlat qonunlarida belgilangan huquqlardan foydalana bilishlari, komil inson bo'lib yetishilari uchun tarbiyaning o'rni benihoya kattadir.

Boshlang'ich maktab yoshdagi eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning jismoniy rivojlanishining o'ziga xosligi, to'laqonli jismoniy tarbiyani ta'minlash uchun korreksion-tarbiyaviy ishlarni olib borish zarurligi jismoniy tarbiya mazmunini belgilaydi. N.A.Rau eshitmaydigan bolalarning o'ziga xos nuqsonlarini ta'riflar ekan, chayqalib yurish, yurganda oyog'ini sudrash va shapillatish, harakatlarning qo'polligi, uyushmaganligi, muvozanatning buzilishi, tez tolikish, murakkabroq bo'lgan harakatlarni bajarishda qiyinchiliklar, muddatidan kechroq o'tirish va yurishga o'rganishi kabi xususiyatlarni e'tirof etadi. Bolalarning yaxshi eshita olmasligi va gapira olmasligi oqibatida nafas olish tizimidagi yetichmovshiliklar, nutqiy nafasning rivojlanmaganligi kuzatiladi. Jismoniy mashg'ulotlarga gavdani to'g'ri tutish, muvozanatni saqlashga qaratilgan: arqon bo'ylab, taxta, o'rindiqlar ustidan yurish, yassi oyoqlikni bartaraf etish, yoki uning oldini olish mashqlari: kanat ustida yurish,

oyoq uchida, tovonda yurish narvonga chiqish, mayda va yirik harakatlarni rivojlantirish mashqlarini kiritish maqsadga muvofiq.

Maxsus maktablarda bolalarni har tomonlama kamol toptirishga yo'naltirilgan jismoniy tarbiya jarayonida quyidagi vazifalar amalga oshiriladi:

- bolalar sog'ligini muhofaza qilish;
- organizmni chiniqtirish va mustahkamlash;
- madaniy-gigienik malakalarni shakllantirish;
- harakatlarni rivojlantirish;
- jismoniy rivojlanishdagi kamchiliklarni bartaraf etish yuzasidan korreksion ishni tashkil etish;
- jismoniy tarbiya bilan bog'liq holda bolalar nutqini o'stirish.

Bolalarning yaxshi kayfiyati aksariyat hollarda tarbiyachining bolalarga bo'lgan munosobatiga va muomalasiga bog'liq. Jismoniy tarbiya vazifalarining to'laqonli bajarilishi bolalar ta'lim-tarbiyasining samarali olib borilishiga xizmat qiladi.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning estetik tarbiyasi

Maktab tarbiyachilari bolalarning qobiliyatlaridan qat'i nazar san'atning barcha turlari bilan tanishtirishlari va badiiy qobiliyatning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashlari zarur. Bolalarning badiiy ijodiyoti tasviriy san'at, musiqa, badiiy so'z, teatr kabi rang-barang turlarni o'z ichiga oladi. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning bilish jarayonidagi o'ziga xosliklar va eshituvning keskin pasayishi estetik tarbiya jarayonini murakkablashtiradi.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning mehnat tarbiyasi

Maxsus bolalar bog'chasida tashkil etilgan kundalik hayot davomida bolalarda mehnat qilish ehtiyoji, jamoada ishlash istagi tarkib toptiriladi. Mehnat tarbiyasining mazmuni eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar bog'chasi dasturida aks ettirilgan. Unda ta'limning birinchi yilidan boshlab bolalarda shakllanishi zarur bo'lgan mehnat ko'nikmalari va malakalari, bolalar muloqotida shakllanadigan zarur lug'at hajmi ko'rsatilgan. Maxsus bolalar bog'chasida tarbiyalanuvchilar yoshiga xos holda o'z-o'ziga xizmat qilish, xo'jalik-maishiy mehnat, tabiatdagi mehnat, qo'l mehnatiga jalb etiladi.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning aqliy tarbiyasi

Ma'lumki, maktab yoshidagi bolalarning psixik va fiziologik jarayonlari jadal rivojlanadi, ularning nutqi muloqot qilish hamda borliqni idrok qilishining vositasi sifatida shakllanib boradi. Maktab yoshdagi bolalarning kundalik hayotida turli xil faoliyatni amalga oshirish jarayonida, kattalar hamda o'z tengdoshlari bilan doimiy muomalada bo'lish sharoitida ularning aqliy rivojlanishi amalga oshiriladi. Bolalarni aqliy kamol topishi uchun tevarak atrofdagi borliq haqidagi tasavvurlarini, bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirishga, psixik bilish jarayonlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan mashg'ulotlarni muntazam olib borish zarur.

Bolalarni aqliy tarbiyalash vazifalari quyidagilardan iborat:

- atrofdagi borliq to'g'risida tasavvur va tushunchalarni shakllantirish;

- psixik bilish jarayonlarini rivojlantirish: aqliy faoliyatning oddiy usullarini shakllantirish;

- muloqot vositasi sifatida og'zaki nutqni shakllantirish.

Shunday ekan, eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarning aqliy tarbiyasi jismoniy, axloqiy, mehnat va estetik tarbiya bilan uyg'unlikda amalga oshirilib, birini ikkinchidan alohida ko'rsatish qiyin bo'lib, yaxlit korreksion-tarbiya jarayonini tashkil etadi. Tarbiya jarayoni bolaning umumiy kamolotini va maktab ta'limiga, hayotga tayyorgarligini ta'minlaydi. Bu esa albatta pedagog xodimlarning ma'suliyatini yanada ortiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

7. Кузмичева Е.Г. Развитие речевого слуха у глухих детей. М.: Педагогика

8. Fayziyev U.Yu. Zaif eshituvchilarni savodga tayyorlash va savod o'rgatish.: Ped. fan. nomz. dis. ... avtoref. – Toshkent: TDPI. 1994.

9. U.Fayzieva Kar bolalar maxsus maktab-internatlarining 1-5 sinflari uchun ona tili fanidan davlat ta'lim talablari va dasturi-T.: O'qituvchi, 2014

10. Методика обучения русскому языку в школе для глухих детей. под.ред. А.М.Быковой М.: Владос, 2002 г.

11. Fayziyeva U, Nazarova D.A, Qodirova F. Surdopedagogika-T:Sanostandart, 2012

12. Nurmuxamedova L.SH. Oilada nogiron farzandni tarbiyalashning pedagogik xususiyatlari.: Ped. fan. nomz.dis. ... avtoref. – Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU. 2005.